כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | מגילה ז ע"א – ז ע"ב

חמ"ד: הסוגיות אינן בתכנית החובה בגמרא לחט"ב; מתאימות להעשרה לקראת פורים. ממלכתי: העשרה; מתאים גם לשיעורי חגים.

"ומשלוח מנות איש לרעהו": מנות, מתנות וחברות

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו את ההגדרה של רב יוסף: "שתי מנות לאיש אחד" ו"שתי מתנות לשני בני אדם", בעזרת רש"י.
- התלמידים יקראו את הסיפור על רבי יהודה נשיאה ורבי אושעיא ויסבירו את התגובה "קיימת בנו רבינו".
- התלמידים יסבירו את המנהג של אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין, "מחלפי סעודתייהו", לפי רש"י.
- התלמידים יבחינו בין "משלוח מנות" (חברות) לבין "מתנות לאביונים" (עזרה לנזקק).

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך הופך סיפור של פעם לחג של כולם, בכל דור?

בכל שיעור נמצא בגמרא כלי אחר שהופך את פורים לחג של כולם: תאריכים שמתחשבים בכפרים, אסתר שמבקשת "קבעוני לדורות", ומצוות שבין אדם לחברו. בסוף היחידה כל תלמיד יכתוב תשובה משלו.

🧪 פתיחה: משלוח מנות מושלם

כל תלמיד כותב: **מה הייתם שמים במשלוח מנות לחבר, ומה הייתם נותנים למי שאין לו?** משווים: האם זו אותה מתנה? (5 דקות)

📖 הסבר למורה

רב יוסף לומד מהפסוק (אסתר ט, כב): "ומשלוח מנות איש לרעהו" – שתי מנות לאדם אחד; "ומתנות לאביונים" – שתי מתנות לשני בני אדם. רש"י: "מנות" הן "מיני מעדנים"; ואת המתנות לאביונים לומדים מכך ש"אביונים" כתוב ברבים, לכן מתנה אחת לכל אחד משני אביונים.

סיפור: רבי יהודה נשיאה שלח לרבי אושעיא ירך של עגל "תלתא" (רש"י: שלישי לבטן) וכד יין. רבי אושעיא שלח לו: "קיימת בנו רבינו, ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". רש"י: "דהא תרי מנות איכא", כלומר היו שם שתי מנות (בשר ויין). מדוע רבי אושעיא מזכיר גם "מתנות לאביונים"? הגמרא לא מסבירה, וכדאי להשאיר את השאלה לדיון בכיתה.

עוד מנהג: אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין "מחלפי סעודתייהו להדדי". רש"י: שנה אחת אחד אוכל אצל השני, ובשנה הבאה חברו סועד אצלו. אפשר לראות כאן (פירוש שלנו) דרך נוספת לקיים את רוח המצווה: חברות ושיתוף.

בגמרא יש גם סיפור משעשע על רבה ואביי ומשלוח מנות, וגם הלכות של סעודת פורים; לא הבאנו אותם כאן.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **מָנוֹת** = רש"י: "מיני מעדנים"; **רֵעֵהוּ** = חברו; **אֲבְיוֹנִים** = עניים; **שַׁדַּר לֵיהּ** = שלח לו; **אַטְמָא דְּעִיגְלָא תִּלְתָּא** = ירך של עגל משולש (רש"י: "שלישי לבטן"); **גַּרְבָּא דְּחַמְרָא** = כד של יין; **קַיְימָתָא בָּנוּ** = קיימת בנו (את המצווה); **מְחַלְפֵי סְעוּדָתַיְיהוּ** = מחליפים סעודות.

גמרא, מגילה ז ע"א: רב יוסף

וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. תָּנֵי רַב יוֹסֵף: ״וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ״ — שְׁתֵּי מָנוֹת לְאִישׁ אֶחָד.

״וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים״ — שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם.

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** "ומתנות לאביונים". שנה רב יוסף: "ומשלוח מנות איש לרעהו" – שתי מנות לאדם אחד. "ומתנות לאביונים" – שתי מתנות לשני בני אדם.

גמרא, מגילה ז ע"א – ז ע"ב: הסיפור

רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה שַׁדַּר לֵיהּ לְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אַטְמָא דְּעִיגְלָא תִּלְתָּא וְגַרְבָּא דְּחַמְרָא, שְׁלַח לֵיהּ:

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** רבי יהודה נשיאה שלח לרבי אושעיא ירך של עגל משולש וכד יין. שלח לו (רבי אושעיא):

(המשך, ז ע"ב)

קַיְימָתָא בָּנוּ רַבֵּינוּ, ״וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים״.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** קיימת בנו, רבנו, "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

גמרא, מגילה ז ע"ב: מחליפים סעודות

אַבָּיֵי בַּר אָבִין וְרַבִּי חֲנִינָא בַּר אָבִין מְחַלְפִי סְעוּדָתַיְיהוּ לַהֲדָדֵי.

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין היו מחליפים את הסעודות שלהם זה עם זה.

רש"י, ז ע"א, ד"ה מנות

מנות - מיני מעדנים:

רש"י, ז ע"א, ד"ה שתי מנות לאדם אחד

שתי מנות לאדם אחד - דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע:

רש"י, ז ע"א, ד"ה עגלא תלתא

עגלא תלתא - שלישי לבטן:

רש"י, ז ע"ב, ד"ה קיימת בנו רבינו

ה"ג קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות - דהא תרי מנות איכא:

רש"י, ז ע"ב, ד"ה מחלפי סעודתייהו

מחלפי סעודתייהו - זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "שְׁתֵּי מָנוֹת לְאִישׁ אֶחָד"

💭 **מפרשים:** רש"י: "מיני מעדנים"; ובמתנות לאביונים: "די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע".

📜 **כתוב:** "קַיֵּימְתָּ בְּנוֹ רַבֵּינוּ"

💭 **מפרשים:** רש"י: "דהא תרי מנות איכא". למה רבי אושעיא מזכיר גם "ומתנות לאביונים"? הגמרא לא אומרת; זו שאלה לדיון.

📜 **כתוב:** "מְחַלְּפִי סְעוּדָתַיְיהוּ"

💭 **מפרשים:** רש"י: "זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: משלוח מנות לחבר ומתנה למי שאין לו (5 דקות)
2. רב יוסף: שתי מנות, שתי מתנות; רש"י על "אביונים" ברבים (9 דקות)
3. רבי יהודה נשיאה ורבי אושעיא: קריאה ודיון ב"קיימת בנו" (9 דקות)
4. "מחלפי סעודתייהו": חברות בפורים (5 דקות)
5. עבודה בזוגות: דף העבודה (8 דקות)
6. סיכום היחידה וכרטיס יציאה (9 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. כמה מנות וכמה מתנות צריך לפי רב יוסף, ולכמה אנשים?
2. מה שלח רבי יהודה נשיאה לרבי אושעיא?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. איך רש"י לומד מהמילה "אביונים" ששתי המתנות הן לשני אנשים?
2. מה ההבדל בין "משלוח מנות" ל"מתנות לאביונים" במטרה שלהם? (תשובה שלכם)

הערכה (מה דעתי?)

1. למה לדעתכם רבי אושעיא מזכיר גם "ומתנות לאביונים"? הציעו הסבר.
2. שאלת היחידה: איך הופך סיפור של פעם לחג של כולם? כתבו תשובה עם ראיה מכל אחד משלושת השיעורים.

🏁 סיכום השיעור

זה השיעור האחרון ביחידה. התשובות לשאלה הגדולה: תאריכים שמתחשבים בכפרים ("כדי שיספקו מים ומזון"), אסתר שמבקשת "קבעוני לדורות" והנשים ש"היו באותו הנס", ומצוות שמחברות בין אנשים: משלוח מנות, מתנות לאביונים והחלפת סעודות.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: משלוח מנות = _____; מתנות לאביונים = _____.
2. רעיון אחד למשלוח מנות או מתנה לאביונים שאעשה בפורים הבא:

💡 הערות למורה

הגמרא כאן מגדירה את המינימום (שתי מנות, שתי מתנות). כדאי לשאול את התלמידים מה הוא "רוח המצווה" מעבר למינימום.

השאלה למה רבי אושעיא מזכיר "מתנות לאביונים" פתוחה בגמרא; יש הסברים שונים בפרשנות, ולא הכרענו כאן.

הלכות משלוח מנות ומתנות לאביונים למעשה: כל קהילה לפי רבה.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת המצוות (כמה ולמי), שאלות על הסיפורים ועל רש"י, ו★ כתיבת תשובה לשאלת היחידה. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- מגילה ז ע"א (ספריא)
- מגילה ז ע"ב (ספריא)
- רש"י על מגילה ז ע"א (ספריא)

מחוון: "ומשלוח מנות איש לרעהו": מנות, מתנות וחברות

1. משלוח מנות: שתי מנות ("מיני מעדנים", רש"י) לאדם אחד. מתנות לאביונים: שתי מתנות לשני אנשים, מתנה לכל אחד (רש"י: "אביונים" ברבים).
2. ירך של עגל "תלתא" (רש"י: שלישי לבטן) וכד יין. ענה: "קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". רש"י: "דהא תרי מנות איכא", היו שתי מנות (בשר ויין).
3. "מחלפי סעודתייהו להדדי". רש"י: בשנה אחת זה אוכל אצל זה, ובשנה הבאה חברו סועד אצלו.
4. משלוח מנות: חברות ואהבה בין רעים. מתנות לאביונים: עזרה לנזקקים. תשובה פתוחה לשאלה למה שתיהן (למשל: שכולם ישמחו, גם החברים וגם העניים).
5. תשובה פתוחה. ראיות: "כדי שיספקו מים ומזון" (שיעור 1); "קבעוני לדורות", "שאף הן היו באותו הנס", לילה ויום (שיעור 2); משלוח מנות, מתנות לאביונים, "מחלפי סעודתייהו" (שיעור 3).